

DONALD DAVIDSON'IN DİL VE DOĞRULUK KURAMININ DİNÎ DİL TARTIŞMALARI AÇISINDAN İMKÂNI VE SINIRLARI
Donald Davidson's Theory of Language and Truth: Possibilities and Limits in Religious Language Debates

Yazar | Author

Elçin ESİN KAYGIN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
İstanbul 29 Mayıs University
elcinnesinn@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0303-3620>

Makale Türü | Type of Article: Araştırma Makalesi | Research Article
Başvuru Tarihi | Date Received: 21.07.2026
Kabul Tarihi | Date Accepted: 14.08.2026
Yayın Tarihi | Date Published: 25.09.2026

Atıf | Cite As

Kaygın, Elçin Esin. "Donald Davidson'ın Dil ve Doğruluk Kuramının Dinî Dil Tartışmaları Açısından İmkânı ve Sınırları". *Din ve Felsefe Araştırmaları* 9/1 (Eylül 2026), 4-25

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yapay Zekâ Etik Beyanı: Yazar, bu makalenin hazırlanma sürecinde dil bilgisi ve imla hatalarını düzeltmek amacıyla yapay zekâdan yararlandığını; bu konuda tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu beyan etmektedir.

Etik Bildirim: dfa@dfd.org.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/udfad>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two external double-blind peer review. It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Artificial Intelligence Ethical Statement: The author declares that, during the preparation of this article, artificial intelligence tools were used solely for checking grammar, spelling, and stylistic consistency and accept full responsibility in this regard.

Complaints: dfa@dfd.org.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/udfad>

Conflicts of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author acknowledges that she received no external funding to support this research.

Copyright & License: The author publishing with the journal retains the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Donald Davidson'ın Dil ve Doğruluk Kuramının Dinî Dil Tartışmaları Açısından İmkânı ve Sınırları

Öz

Bu çalışma, Donald Davidson'ın doğruluk kavramını merkeze alan anlam kuramını, din felsefesindeki dinî dilin anlamlılığı tartışması bağlamında incelemektedir. Doğal bir dildeki cümlelerin anlamının nasıl belirlendiği sorusu, çoğunlukla dil felsefesinin teknik bir meselesi olarak görülse de aslında din felsefesinin köklü bir problemiyle iç içedir: Tanrı, aşkınlık ve kutsallık gibi kavramlara dair önermeler bilişsel bir içerik taşır mı, yoksa doğrulanamadıkları için anlamdan yoksun mudur? Mantıksal pozitivizmin doğrulanabilirlik ölçütüyle dinî önermeleri anlamsız ilan etmesi, yirminci yüzyıl din felsefesinde bu ifadelerin statüsüne dair uzun bir tartışma başlatmıştır. Antony Flew'ün yanlışlanabilirlik itirazına karşı geliştirilen farklı cevaplar, hepsi bir dinî cümlemin anlamının doğruluk koşullarıyla mı yoksa bir yaşam biçimi içindeki kullanımıyla mı belirlendiği sorusu etrafında biçimlenmiştir. Çalışmanın amacı, Davidsoncu semantiğin bu tartışmaya ne ölçüde ışık tutabileceğini ve nerede yetersiz kaldığını göstermektir.

Bu doğrultuda çalışma önce Davidson'ın kuramını kavramsal olarak yeniden kurar. Davidson'ın anlamı sözcük düzeyinden çok cümlemin bileşimsel yapısında arayan yaklaşımı, sonlu bir dil dağarcığından sonsuz sayıda cümlemin nasıl üretilip anlaşıldığını açıklama çabasıyla ele alınır. Ardından Davidson'ın Tarski'nin doğruluk tanımını bir anlam kuramına nasıl dönüştürdüğü, çeviri kavramından vazgeçip T-cümlelerinin doğruluğunu ölçüt alışı incelenir. T-cümlelerinin karşılaştığı yapısal ve sözcüksel müphemlik ile anlamsal paradoks sorunları, Türkçe örnekler üzerinden gösterilir. Son olarak Davidson'ın radikal yorum tasarısı ve bu tasarımı mümkün kılan hayırseverlik ilkesi, yani konuşmacıyı büyük ölçüde tutarlı ve doğru kabul etme koşulu çözümlenir. Böylece kuramın anlam, doğruluk, yorum ve rasyonalite kavramlarını nasıl birbirine bağladığı ve Davidson'ın anlam kuramını hangi natüralist varsayımlar üzerine inşa ettiği ortaya konur.

Bu inceleme temelinde, kuramın dinî dile uygulanışı iki yönlü biçimde değerlendirilir. İlk olarak, Davidson'ın bir cümlemin anlamlı sayılması için onun fiilen doğrulanmasını değil, yalnızca doğruluk koşullarının belirlenebilmesini yeterli görmesi, doğrulamacılığın dinî ifadelere yönelttiği eleştiriyi geçersiz kılan bir açılım sağlar. Bu açıdan Davidsoncu çerçeve, dinî önermelerin bilişsel değer taşıyabileceği bir zemin sunar ve dinî dili bir dil-oyununa hapseden fideist yaklaşımlara da bir seçenek oluşturur. Davidson'ın anlamı kullanımdan ve psikolojik içerikten koparıp kamusal ve bileşimsel bir yapıya bağlaması, dinî cümlelerin cemaate özgü kapalı bir alana hapsedilmeksizin çözümlenebilmesine imkân tanır. İkinci olarak ise kuramın kaplamsal karakteri, kutsalın idraki, iman ve yönelim gibi ancak içlemsel terimlerle kavranabilen unsurları kavrayışın dışında bıraktığından, dinî anlamın çözümlenmesinde belirleyici bir engele dönüşür. Doğruluk koşulları gözlemlenebilir olguya bağlanamayan aşkın önermeler, salt kaplamsal bir semantiğin ağından kaçır; hayırseverlik ilkesi ise kökten farklı bir metafizik konuşan dinî bir geleneği yorumlarken ya içeriği sekülerleştirir ya da kendi işlerliğini yitirir.

Çalışma, Davidson'ın anlamı, bilgiyi ve zihinsel olanı kaplamsal olana indirgeme çabasının yol açtığı bu daralmanın, en açık biçimde dinî dilde görünür olduğunu savunur. Bu sav iki hat üzerinden temellendirilir: Bir yandan Davidson'ın kavramsal şemalar eleştirisinin dinlerarası anlama ve yorumlama pratiğine taşınmasıyla, öte yandan Gestalt kuramına ait bir bilişsel harita bulgusunun çözümlenmesiyle. Söz konusu bulgu, anlamlandırmanın salt uyaran-tepki eşleşmesine indirgenemeyeceğini, failin zihinsel temsilini zorunlu kıldığını gösterir; bu da Davidson'ın anlamı tümüyle gözlemlenebilir davranışa bağlayan tutumunun sınırını ortaya koyar.

Sonuç olarak çalışma, doğruluk temelli bir semantiğin dinî anlamı tam olarak açıklayabilmesi için, zihinsel temsili göz ardı etmeyen bir çerçeveye birlikte işletilmesi gerektiğini ileri sürer. Böylece dil felsefesi ile din felsefesinin, çoğu zaman ayrı yürütülen bu iki alanın, dinî dilin anlamlılığı sorunu ekseninde nasıl verimli biçimde kesiştiği gösterilmeye çalışılır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Donald Davidson, Dinî Dil, Doğruluk-Koşullu Anlam, Radikal Yorum, Kaplamsallık.

Abstract

Donald Davidson's Theory of Language and Truth: Possibilities and Limits in Religious Language Debates

This study examines Donald Davidson's theory of meaning, which places the concept of truth at its center, within the debate over the meaningfulness of religious language. Its aim is to show how far Davidsonian semantics, often treated as a purely technical matter, can illuminate the cognitive value of religious propositions, and where it falls short. The study first reconstructs Davidson's approach of locating meaning in the compositional structure of the sentence rather than the individual word, his transformation of Tarski's definition of truth, the problems of ambiguity and paradox facing T-sentences, radical interpretation, and the principle of charity. On this basis, the theory's application to religious language is assessed in two directions. First, Davidson's requirement that a sentence count as meaningful not through verification but merely through the determinability of its truth conditions neutralizes the criticism verificationism directed at religious expressions. Second, the theory's extensional character, by excluding such elements as the apprehension of the sacred, faith, and intentionality, which can be conceived only in intensional terms, becomes a decisive obstacle in analyzing religious meaning. The study argues that this narrowing, produced by Davidson's effort to reduce meaning, knowledge, and the mental to the extensional, is most clearly visible in religious language. The claim is supported by carrying Davidson's critique of conceptual schemes into interpretive practice and by analyzing a cognitive-map finding from Gestalt theory. It concludes that a truth-based semantics, to account fully for religious meaning, must be complemented by a framework that does not disregard mental representation.

Keywords: Donald Davidson, Religious Language, Truth-conditional Meaning, Radical Interpretation, Extensionality.

Giriş

Dinî önermelerin anlamlı olup olmadığı sorusu, yirminci yüzyıl din felsefesinin tartışmalı meselelerinden biri olmuştur. Mantıksal pozitivistler, bir önermenin bilişsel olarak anlamlı sayılabilmesi için ya analitik ya da deneysel olarak doğrulanabilir olması gerektiğini savunmuş; bu ölçüte göre “Tanrı vardır”, “Tanrı iyidir” gibi aşkın önermelerin ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir olduğunu, dolayısıyla bilişsel içerikten yoksun olduğunu ileri sürmüştür. Antony Flew’ün (ö. 2010) ünlü “binlerce nitelemeyle ölüm” benzetmesi, inanan kişinin hiçbir olguyu inancına aykırı saymamasını, dinî önermelerin aslında hiçbir şey iddia etmediğinin kanıtı olarak sunar.¹ Buna karşı geliştirilen cevaplar —R. M. Hare’in (ö. 2002) “blik” kavramı, Basil Mitchell’in (ö. 2022) kısmî doğrulama savunusu, John Hick’in (2012) eskatolojik doğrulaması ve Wittgenstein’dan mülhem dil-oyunu

¹ Antony Flew, “Theology and Falsification”, *New Essays in Philosophical Theology*, ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre (London: SCM Press, 1955), 96–99. Flew’ün benzetmesi ilkin R. M. Hare ve Basil Mitchell ile birlikte yayımlanan “University Discussion” içinde yer alır.

fideizmi— hepsi şu tek soruya verilmiş birer cevap olarak öne çıkar: Bir dinî cümlemin anlamı, onun doğruluk koşullarıyla mı yoksa bir yaşam biçimi içindeki kullanımıyla mı belirlenir?

İşte bu eksen, Donald Davidson'ın (ö. 2003) anlam kuramını din felsefesi açısından ilgi çekici kılan şeydir. Davidson, bir cümlemin anlamının onun doğruluk koşullarında verildiğini savunan doğruluk-koşullu (*truth-conditional*) semantiğin en etkili temsilcilerinden biridir. Onun kuramı din diline uygulandığında keskin sorular doğar: Eğer anlam doğruluk koşullarıyla veriliyorsa, doğruluk koşulları belirlenemeyen dinî önermeler anlamlı olabilir mi? Radikal yorum ve hayırseverlik ilkesi, kökten farklı bir metafizik konuşan bir dinî cemaati yorumlarken ne verir? En önemlisi, Davidson'ın anlamı, zihni ve epistemeyi kapsamsal olana indirgeme projesi, içlemsel boyutu zorunlu olan dinî anlam karşısında ayakta kalabilir mi?

Yukarıdaki soru bağlamında, bu çalışmanın temel iddiası şudur: Davidson'ın kuramı, dinî dilin anlamlılığı sorununa doğruluk-koşullu bir çerçeve sunma imkânı taşımakla birlikte, semantiği kapsamsal olana irca etme çabası nedeniyle, dinî anlamın kurucu unsuru olan niyet, iman ve aşkın olanın idraki gibi içlemsel boyutları dışarıda bırakır; bu da kuramın din dili karşısındaki temel sınırını oluşturur. Bu iddiayı temellendirmek için önce Davidson'ın natüralist projesinin genel çerçevesi ve anlam kuramına yaklaşımı ortaya konacak, ardından kompozisyoncu anlam kuramının neden gerekli görüldüğü ve Tarski tarzı doğruluk kuramının bu kurama nasıl uyarlandığı incelenecektir. Sonrasında Davidson'ın T-uzlaşımının karşılaştığı güçlükler ile radikal yorum ve hayırseverlik ilkesi çözümlenecek, son olarak bütün bu çerçeve dinî dil tartışmaları açısından sınanarak kuramın imkânları ve sınırları değerlendirilecektir.

Davidson, düşünce, dil ve eylem kuramı ortaya koyan, dil felsefesi, epistemoloji ve zihin felsefesindeki problemlerin birbirine nasıl bağlı olduğunu gösteren bir filozoftur. Genel bir anlam ve yorum kuramı içinde doğal dillerin önermesel yapısının semantik bir çözümlemesini vermeye girişir. Başkalarının konuşmalarını ve kasıtlı davranışlarını anlama koşullarıyla bağlantılı olarak ele aldığı bu kuramda Davidson, anlam, doğruluk ve radikal yorum konusundaki savlarını natüralist bir çerçevede inşa eder.² Davidson'ın natüralist felsefesi iki temel projeye dayanır: İlki insan failliğinin doğasını anlamak, ikincisi dilin doğasını anlamaktır. İlk proje eylem felsefesindeki çalışmalarına, ikincisi ise genel olarak dil felsefesine ve özel olarak anlam kuramına karşılık gelir. Ancak bu iki proje birbirinden bağımsız değildir. Zira Davidson için insanlar dilsel özneler olduğundan, insan failliğini anlamak, "bir dili konuşabilmenin ne olduğunu ve bunun akıl yürütme ve eyleme kapasitelerimizle bağlantılı yollarını anlamayı gerektirir."³ Bir dile sahip olmak, diğer konuşmacılarla karşılıklı olarak yorumlanabilir konuşma kapasitesine sahip olmaktır; konuşma kapasitemizi anlamak ise failliğin doğasını anlamak için elzemdir.⁴

Bu nedenle eylem felsefesindeki çalışmalar, Davidson için dil felsefesindeki çalışmaların temelini oluşturur. Ancak dil felsefesi ve anlam kuramındaki çalışmaları yalnızca eylem felsefesini etkilemekle kalmaz; zihin felsefesi, metafizik ve epistemoloji alanındaki sonuçları da belirler. Bir başka deyişle Davidson, birleşik bir konuşma, düşünce ve eylem kuramı kurarak bu alanlardaki problemlerin nasıl birbirine bağlı olduğuna dair içgörüler

² Frank Siebelt and Alexander Ulfig, "Introduction: On Donald Davidson's Philosophy, Language, Mind and Epistemology", *On Donald Davidson's Philosophy*, ed. Gerhard Preyer et al. (Boston: Boston University, 1994), vii.

³ Ernie Lepore and Kirk Ludwig, *Donald Davidson: Meaning, Truth, Language, and Reality* (Oxford: Clarendon Press, 2005), 1.

⁴ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 1.

sunar.⁵ Böylece düşünce ve zihinsel durumlar alanındaki felsefî sorunların, dilin ve yorumun doğasına ilişkin araştırmalara dayandığı savıyla, zihin felsefesinde anormal tekçilik (*anomalous monism*) tezini benimseyerek güçlü bir natüralist anlayışa ulaşır.⁶ Bu anlamda Davidson'ın amaçladığı felsefî temellendirme, kendisinden önceki geleneksel felsefî girişimlerden farklı bir teşebbüsü ifade eder:

Felsefede tanımlara, çözümlemelere, indirgemelere alışkınız. Tipik olarak bunlar bizi epistemolojik ya da ontolojik bakımdan daha iyi anlaşılan, daha açık ya da daha temel kavramlardan anlamak istediğimiz diğerlerine taşımayı amaçlar. Benim önerdiğim yöntem bu kategorilerin hiçbirine uymuyor. Aydınlatılacak kavram ile merkezde yer alan görece daha temel biçimsel bir kuram, bir doğruluk kuramı arasında daha gevşek bir ilişki önerdim. Kanıtın doğası, ilkel doğruluk kavramlarını içeren cümlelere karmaşık bir yapı dayatır. Bu kavramlar, kuramın biçimi ve kanıtın doğası aracılığıyla uygulamaya konur. Sonuç, kısmen yorumlanmış bir kuramdır.⁷

Bu anlamda Davidson, ne konuşmacının sözlerinin anlamlarının onun zihnindeki fikirler olduğunu söyleyen Locke gibi ne de anlamları konuşmacının belirli inanç ya da niyetlerinin içeriğiyle özdeşleştiren kimi çağdaş dil filozofları gibi bir kurama sahiptir. Davidson için anlam kuramı şöyle tanımlanır:

Anlam kuramı, bir konuşmacının ifadelerini anlamlarıyla nasıl eşleştireceğini gösteren betimleyici bir anlambilimdir ve bunu, semantik özelliklerin ya da değerlerin dilin ifadeleri üzerinde sistematik olarak nasıl dağıldığını göstererek yapar; kısacası bir konuşmacının cümlelerinin anlamlarının, parçalarının anlamlarından nasıl oluşturulduğunu ve bu parçaların nasıl bir araya getirildiğini gösterir.⁸

Davidson, 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında, anlam kuramına doğal dile uygun bir yaklaşım geliştirme sorunu üzerine yoğunlaşarak, anlamın en iyi biçimde doğruluk kavramı aracılığıyla anlaşılabilirliğini ve yeterli herhangi bir anlam kuramının temel yapısının biçimsel bir doğruluk kuramında verilen yapı olduğunu savunur.⁹ Bu noktada Davidson'ın dil felsefesindeki projesini iki bölümde düşünebiliriz. İlk bölüm (1965-1967 arası), bir L dili için Tarski tarzı bir doğruluk kuramı bulunması gerektiği ve bunun bir anlam kuramı olarak görev yapacak biçimde uyarlanabileceği savını içerir; burada L dilinin cümlelerinin sayısının, L'nin sözcüklerinin anlamlarına bağlı olduğu düşünülür. İkinci bölümde (1973-1974 ve sonrası) Tarski, bir anlam kuramının inşasıyla bağlantılı sorunları ele alır ve anlam kuramının, konuşmacıların dilsel davranışlarını yorumlamak, betimlemek, sistematize etmek ve açıklamak için kurulan ampirik bir kuram olduğunu ileri sürer.¹⁰

Bu çalışmalar gösteriyor ki Davidson için anlam kuramı merkezî bir konumda olsa da o ne doğruluk kavramını ne de anlam kavramını tanımlamaya çalışır; hatta bunu bir yanlış olarak niteler. Davidson'a göre "her ikisi de o kadar temel bir kavram kümesine aittir ki, tanımsal olarak indirgenebilecekleri daha basit ya da daha temel kavramların bulunmasını beklememeliyiz."¹¹

⁵ Jeff Malpas, "Donald Davidson", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Erişim 20 Temmuz 2021).

⁶ Siebelt and Ulf, "Introduction", vii.

⁷ Donald Davidson, "Radical Interpretation", *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 137.

⁸ Peter Pagin, "Donald Davidson: Philosophy of Language", *Internet Encyclopedia of Philosophy* (Erişim 20 Temmuz 2021).

⁹ Malpas, "Donald Davidson".

¹⁰ Pagin, "Donald Davidson".

¹¹ Donald Davidson, "The Folly of Trying to Define Truth", *The Journal of Philosophy* 93/6 (1996), 265.

Davidson, doğruluğun yardımıyla bir anlam kuramının biçimini belirlemeye girişir. Anlam kuramına ilgisindeki amacı, sıradan anlam kavramına bir açıklama sağlamaktır: “Anladığım kadarıyla bir anlam kuramının görevi, bir dili değiştirmek, geliştirmek ya da reforme etmek değil, onu betimlemek ve anlamaktır.”¹² Bu tutum, Quine’ın anlam kavramını belirsiz ve yetersiz bulması nedeniyle anlamı bilimsel saygınlığa kavuşturmak için giriştiği projeden oldukça farklıdır.¹³ Quine belirsizliğin dil için kaçınılmaz olduğunu, dilde bütüncül bir semantik kuramın kurulamayacağını ve bu nedenle dilin edimler düzeyinde gerçekleşen bir şey olduğunu savunur. Buna karşılık Quine’ın öğrencisi olan Davidson —bir pragmatist olmakla birlikte— genel bir anlam ve yorum kuramı içinde doğal dillerin önermesel yapısının bütüncül bir çözümlemesini ortaya koymayı amaçlar. Davidson, pragmatistlerin de anlam kuramlarına sahip olabileceğini ileri sürerek, başkalarının konuşmalarının ve kasıtlı davranışlarının nasıl anlaşılacağı üzerinde durur; yorumun koşulları ve kısıtlamaları hakkındaki epistemolojik soruları da soruşturmasına dâhil ederek rasyonalite kavramını kuramının temel bir unsuru hâline getirir.

Davidson'a göre yorumcu, kendi diline ait belirli anlamsal yeterliliğe güvenemeyeceğinden, "konuşmacının dilini anlayabileceği sınırlı ampirik veriler üzerinde semantik olarak yeterli bir anlam kuramı" inşa etmek durumundadır. Bir konuşmacının dilindeki tüm cümlelerin doğruluk koşulları, o dilde ifade edilen sonlu bir doğruluk kuramıyla formüle edilebilir; bu da sonsuz sayıdaki cümlelerin her biri için bir T-cümlesi anlamına gelir.

1. Kompozisyoncu Anlam Kuramının Gerekliliği

Davidson'a göre doğal bir dil için yeterli bir anlam kuramı, kompozisyoncu (bileşimsel) bir yapıda olmak zorundadır. Böyle bir kuramın nasıl işlediğini Peter Pagin şöyle özetler: “L dili için Davidsoncu bir anlam kuramı, dilin sözcüksel öğelerine anlamlar atayan ve L'nin karmaşık ifadelerini oluşturma kurallarıyla birlikte biçim teoremlerini gerektiren bir aksiyomlar kümesi”¹⁴ olarak karşımıza çıkar. Davidson, anlam kuramları için model olarak Tarski tarzı doğruluk kuramlarını seçerek Quine’dan ayrılır. Zira Quine, “bir sözcüğün, bağlamlarının doğruluğu ya da yanlışlığı ne ölçüde belirlenirse belirlensin, anlam bakımından belirlenmiş olduğu söylenebilir”¹⁵ görüşünden hareketle “kar beyazdır” ve “çimen yeşildir” ifadelerinin ikisinin de doğru, ama anlamca farklı olduğunu ileri sürer. Oysa Davidson, doğruluk kuramları ile anlam kuramlarının karşılıklı olarak bağımsız işlenemeyeceğini savunur. Ona göre bir anlam kuramı bütüncül bir dilbilimsel anlayışa dayanmalı¹⁶ ve yeterli bir anlam kuramı, dilin her fiilî ve olası cümlesinin ne anlama geldiğini belirten bir teoreme bağlanmalıdır.

Davidson'a göre doğal bir dilde olası cümlelerin sayısı sonsuz ve insan sonlu bir varlık olduğundan, bir anlam kuramı, sonlu bir aksiyom kümesi temelinde sonsuz sayıda teorem (her cümle için bir tane) üretebilen bir kuram olmalıdır. Ancak böyle bir kuram, öğrenilebilecek dilin yapısıyla uyumluluk gösterir; kuramın bütüncül bir yapıya sahip olması, cümlelerin anlamlarının parçalarının anlamlarına dayandığı bir kompozisyon yaklaşımını gerektirir. Bu da Davidsoncu bir anlam kuramının odak noktasının sözcükler değil, cümleler olduğunu gösterir.

¹² Donald Davidson, “Truth and Meaning”, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 29.

¹³ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 8.

¹⁴ Peter Pagin, “Donald Davidson: Philosophy of Language”, *Internet Encyclopedia of Philosophy* (Erişim 20 Temmuz 2021), <https://iep.utm.edu/dav-lang/>.

¹⁵ Willard Van Orman Quine, “Truth by Convention”, *The Ways of Paradox and Other Essays* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976), 89.

¹⁶ Donald Davidson, “Truth and Meaning”, *Synthese* 17/1 (1967), 304–323.

Bir dil için kuram geliştirmek, dilin her cümlesini anlamayı sağlayan sonlu yapısının sistematik bir hesabını geliştirmektir.¹⁷

Davidson, anlamın meydana gelmesi meselesini dilin özyinelemeli¹⁸ olmasına dayandırır. Ona göre dilin bütüncül, kompozisyoncu ve özyinelemeli bir özelliği olduğu varsayılmazsa, sonlu bir semantik temelde sınırlı sayıda işlem gerçekleştirmenin sonucu olarak L dilini öğrenmek ya da yorumlamak mümkün olamaz; çünkü sürekli olarak anlamadığımız başka cümleler bulunacaktır. Ancak her cümlelerin anlamı, parçalarının anlamlarının ve bu parçaların birleştirilme biçimlerinin bir ürünüyse, “sonsuz bir yeteneğin nasıl sınırlı başarılarla kapsanabileceğini” görebiliriz.¹⁹ Böylece bir anlam kuramının, “karmaşık ifadelerin anlamlarının, anlamlı kombinasyon kiplerinin bir listesiyle birlikte daha basit ifadelerin anlamlarından sistematik olarak nasıl oluşturulduğunu” göstermesi anlamında kompozisyoncu olması gerekir.²⁰

Davidson’a göre doğal dildeki cümlelerin anlamlarının açıklaması, dilbilgisel cümleler için geçerli bir yüklem tanımlamayı gerektirir ve “her cümlelerin ne anlama geldiğini etkin biçimde ve yalnızca biçimsel düşüncelere bağlı olarak belirlememizi” sağlar.²¹ Böylece kompozisyoncu anlam kuramı şöyle tanımlanır: “L dili için kompozisyona dayalı bir anlam kuramı, kuramın ifade edildiği dili anlayan herkesin L’nin ilkel ifadelerini ve L’nin karmaşık ifadelerini —ilkel olanları anlama temelinde— anlamasını sağlayan biçimsel bir kuramdır.”²² Davidson, bir dile kompozisyoncu demeyi, o dili konuşma yeteneğimizin sonlu sayıda semantik ilkeli ve bunların kombinasyon kurallarını anlamamıza dayandırmasıyla temellendirir. Ona göre “içinde bulunmadığı cümlelere anlam veren kurallar, görüldüğü cümlelerin anlamını belirlemeye yetmiyorsa” bir ifade “anlamsal ilkel”dir.²³

Bu noktada Davidson’ın önerisi, “anlamı terk etmemiz gerektiği değil, daha ziyade doğal bir dil için kapsamsal olarak yeterli bir doğruluk kuramının ipso facto T Uzlaşımını (ya da uygun bir benzerini) sağlamasıdır.”²⁴ Ona göre bu durum, doğruluk ile anlam arasındaki derin bağlantıyı ve doğruluk kuramının anlam kuramının amacına hizmet edeceğini ortaya koyar. Davidson, “Truth and Meaning” adlı makalesinde “cümlelerin anlamlarının kelimelerin anlamlarına nasıl bağlı olduğuna dair bir açıklama” vermenin önemini gösterir.²⁵ Bu iddia yalnızca karmaşık ifadelerin anlamlarını yapılarına ve önemli bölümlerini anlamlarına göre açıklamayı değil, anlamsal ilkeller de dâhil olmak üzere herhangi bir kelimenin ne anlama geldiğini aydınlatmayı da içerir.

Doğal bir dil için kompozisyoncu anlam kuramının, sonlu bir aksiyom kümesinden dilin her cümlesine doğruluk koşulları atayan Tarski tarzı (mutlak) bir doğruluk kuramının yapısını kullanarak, basit anlamlardan oluşturulan karmaşık ifadeleri nasıl anladığımızın açıklamasını vermesi gerekir. İnsanlar sınırlı bir kapasiteye sahip olsa da

¹⁷ Malpas, “Donald Davidson”.

¹⁸ Bir yapı, bir ya da daha fazla temel öğeden başlayarak, bir dizi prosedürden birinin tekrar tekrar uygulanmasıyla oluşturulmuşsa özyinelemelidir.

¹⁹ Donald Davidson, “Theories of Meaning and Learnable Languages”, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 8.

²⁰ Pagin, “Donald Davidson”.

²¹ Davidson, “Theories of Meaning”, 8.

²² Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 27.

²³ Davidson, “Theories of Meaning”, 9.

²⁴ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 22.

²⁵ Davidson, *Truth and Meaning*, 17.

doğal diller sonsuz sayıda eş anlamlı olmayan cümle içererek ilkel ve karmaşık ifadelere bölünmeye izin verdiğinden, zorunlu olarak kompozisyon yapıdadır. Bu gözlem, Davidson'ın anlam kuramının temelini oluşturur. Davidson, 1965'te "Theories of Meaning and Learnable Languages" adlı çalışmasında, doğal dillerde kompozisyonun gerekli olduğu savıyla, bir anlam kuramının rolünü Tarski tarzı bir doğruluk kuramının oynayacağı alternatif bir programın taslağını çizer²⁶ ve kompozisyonculuğu bir yeterlilik ölçütü olarak sunar. Bu noktada şu ifadeleri dile getirir:

Bana açıkça öğrenilebilir bir dilin gerekli bir özelliği olarak görünen şeyi öneriyorum: Dildeki tümcelerin anlamının yapıcı bir açıklamasını vermek mümkün olmalıdır. Böyle bir açıklamaya dil için bir anlam kuramı diyorum ve bu koşulla çatışan bir anlam kuramının —ister filozof, ister dilbilimci ya da psikolog tarafından ileri sürülsün— bir doğal dil kuramı olamayacağını öne sürüyorum; ve eğer bu koşulu göz ardı ederse, dil kavramının merkezinde yer alan bir şeyle uğraşmayı başaramaz.²⁷

Davidson, doğal dil için yeterli bir anlam kuramının ampirik varsayıma dayalı kompozisyon yapısında olduğu savına şu argümanları ekler:

(1) Doğal dillerin sonsuz sayıda eş anlamlı olmayan ifadeleri ve özellikle sonsuz sayıda eş anlamlı olmayan tümceleri vardır. (2) Biz (bilişsel kapasitemizi ve yaşam süremizi sabitleyerek) doğal dilleri öğrenebiliriz. (3) Bir noktada, hiçbir kural olmaksızın, birdenbire tümcelerin anlamlarını sezme yeteneği kazanmıyoruz. (4) Kelime dağarcığındaki her yeni öge ya da yeni dilbilgisi kuralı, öğrenilmesi için belirli bir asgarî sonlu zaman alır. (5) İnsan ölümlüdür. (6) Böylece doğal diller sonlu sayıda semantik ilkele sahiptir. (7) Bu nedenle, doğal dillerdeki sonsuz sayıda ilkel olmayan ifadenin, anlamsal ilkelerin sonlu bir kelime hazinesi açısından nasıl anlaşılabilirliğini açıklamak mümkün olmalıdır.²⁸

Böylece dilde sonlu sayıda semantik ilkel olduğu varsayılır ve bu ilkelerin kısa sürede öğrenilmesi sonucunda doğal dillerimizi öğrendiğimiz ileri sürülür. Doğal dillerin temelinde sonsuz ilkelerin bulunduğu düşüncesi reddedilir.²⁹ Davidson'a göre, dilin sonsuz sayıda eş anlamlı olmayan cümle içerdiği göz önüne alındığında, yalnızca kompozisyoncu bir anlam kuramına sahip bir dilin sonlu bir varlığın dili olabileceği; bu nedenle doğal bir dilin yeterli bir açıklamasının kompozisyoncu anlam kuramını gerektireceği ortaya çıkar. Davidson'a göre "yeterli bir kuramın rehberliğinde, konuşmacıların eylemlerinin ve eğilimlerinin dilin cümlelerinde nasıl anlamsal bir yapı oluşturduğunu görürüz."³⁰

Böylece (1)-(7) argümanının sonucunda bir doğruluk kuramının anlam kuramı olarak "görev yapabileceği" öne sürülmüş olur. Ernest Lepore'a göre, Davidson'ın "yorumu doğruysa, tüm cümlelere doğru biçimde anlamlar atayan, doğal bir dilin sonlu olarak belirlenebilir bir kuramını sağlamak zorunludur; ancak bu, yeterli bir kuram

²⁶ Davidson, "Theories of Meaning", 8.

²⁷ Davidson, "Theories of Meaning and Learnable Language", 8.

²⁸ Davidson, "Theories of Meaning and Learnable Language", 3.

²⁹ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 29.

³⁰ Davidson, "Truth and Meaning", 25.

için yeterli koşul değildir. Yeterli olması için, dil(ler)imizi konuşma ve anlama yeteneğimizin yapısını da geri kazanması gerekir.”³¹

Davidson böylece dil felsefesinin temel sorularına —dilimizde yalnızca sınırlı ilkel ifade ve kural olmasına rağmen sonsuz sayıda yeni tümcenin nasıl üretilip anlaşıldığı; dilimizdeki herhangi bir ifadenin dünyamız hakkında bilgi edinip iletebileceğimiz anlamlı bir ifadeye nasıl dönüştüğü; kompozisyoncu bir anlam kuramında sözdizimsel ve anlamsal kapasitelerimizi nasıl tanımlayabildiğimiz— cevap vermeye girişir. Bu sorulara cevap verebilmek için ilk adım, Tarski tarzı bir doğruluk kuramının sisteme dâhil edilmesidir. Zira Davidson, bir dilin belirli bir tümcesinin doğruluk koşullarını bilmek ile kelimenin gerçek anlamını anlamak arasında yakın bir ilişki bulunduğunu ve cümlelerin doğruluk koşullarını belirleyen temel etkenin çevremizdeki dünyayla doğrudan ilişkili olduğunu varsayar. Doğruluğun anlam kuramı için anahtar kavram konumuna yükseltilmesiyle, L dili için bir anlam kuramının kamuya açık verilerle doğrulanabilir ampirik bir kuram olabileceği düşünülür. Bu düşüncenin temeli Tarski’ye dayanır. Davidson’ın Tarski’den yararlandığı husus, “doğruluk yüklemine verili nesne dilinin bütün cümlelerine sistematik biçimde nasıl uygulanabileceğini” göstererek bir tanım inşa etme yöntemi vermesidir.³²

2. Tarski’nin T-uzlaşımından Davidson’ın T-uzlaşımına

Tarski’nin doğruluk kuramı başlangıçta doğrunun doğasının genel bir açıklaması olarak değil, doğruluk yüklemine biçimsel bir dil içinde uygulandığı şekliyle tanımlamanın bir yolu olarak düşünülmüştür. Tarski, nesne dilindeki her s cümlesi için, s’nin bir çevirisi olan üst dilde eşleşen bir p cümlesi sağlayarak “doğrudur” yüklemine biçimsel bir tanımına ulaşabileceğimizi ileri sürer. Bu iddianın amacı, “‘s, p’dir’ doğrudur” biçimindeki ifadelerin yol açtığı çelişki ve döngüsellikten kurtulmaktır. Zira “‘s, p’dir’ doğrudur” ifadesinin yanlış olduğunu düşünelim; bu ifade yanlışlandığında ifade doğru olacaktır, yani “doğrudur” yüklemi yanlış olduğunda ifade doğru olacaktır ki bu bizi döngüsellığe hapseder. Oysa T-cümleleri “s, L dilinde doğrudur, ancak ve ancak p ise” biçiminde kurularak sorunun çözülebileceği ileri sürülür.

Yeterli bir kuramın, nesne dilindeki her cümle için bir T-cümlesi üretebiliyor olması, Tarski’nin T-Uzlaşımı’nın (*T-Convention*) özünü oluşturur. Tarski tarzı bir doğruluk kuramı, nesne dilinin bütün cümlelerinin anlamını, onun doğru olduğu koşulları belirlemek anlamında bir T-cümlesi üretir. Bu kuram, teknik doyum (*satisfaction*) kavramı aracılığıyla özyinelemeli biçimde işler ve doğruluğu, "küme kuramıyla tamamlanan birinci dereceden niceleme mantığı içinde sağlanan kaynaklardan biraz daha fazlasını gerektiren mantıksal bir aygıt temelinde tanımlar. Aynı zamanda tamamen “genişletici” bir doğruluk tanımı sunmak için de çalışır.”³³ Bir başka deyişle, “anlamlar”, “düşünceler” ya da diğer “yönelimsel” varlıklara hiçbir atıfta bulunmadan, doğruluk yüklemine uygun biçimde uygulandığı durumları belirleyerek doğruluğu tanımlar. Bu iki özellik de Davidson’ın yaklaşımı için önemlidir — ve ileride göreceğimiz gibi, dinî dil söz konusu olduğunda bu iki özellik kuramın en tartışmalı yanı hâline gelecektir.

Davidson, doğal diller için bir anlam kuramının temeli olarak Tarski tarzı bir modeli uygulamak istediğinden, doğal dilin bu modele uygun hâle getirilmesi için nasıl çözümleneceğini göstermeye çalışır. Ancak Tarski tarzı bir

³¹ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 32.

³² Siebelt and Ulfing, “Introduction”, viii.

³³ Malpas, “Donald Davidson”.

doğruluk kuramının doğal dile nasıl uygulanabileceği sorusu doğar. Bu soruya cevap, doğal bir dilin ifadelerinin altında yatan mantıksal biçimin bir çözümlemesinin sağlanmasıdır. Bununla birlikte, Tarski çeviri kavramı aracılığıyla “doğruluk” tanımını sağlamak için “anlamın aynılığı” kavramını kullanırken, Davidson “anlam” açıklamasını sağlamak için “doğruluk” kavramını kullanır. Ayrıca, Tarski tarzı doğruluk kuramı ile Davidson'ın anlam kuramı arasındaki bir diğer önemli fark, doğal dil için bir anlam kuramının ampirik bir kuram olması ve ampirik olarak doğrulanabilir olması gerekliliğidir. Bir anlam kuramının ampirik bir kuram olarak yeterli olması, T-cümlelerinin oluşumu üzerinde daha sıkı kısıtlamalar getirir.³⁴

Davidson'ın Tarski tarzı modeli kendi kuramı için nasıl kullandığını inceleyelim.

a. S, m anlamına gelir. (S means m)

Yukarıdaki S cümlesi L diline aittir ve m anlamına geldiği ifade edilse de bu cümle açıklayıcı olmaktan uzaktır; zira nesne dili cümlesi S'yi çeviren, üst dildeki bir cümleyle açıklamamıştır. Davidson'a göre, “ifadelerin göndermeleri olarak anlamlara yapılan hiçbir başvuru, tek başına bize karmaşık ifadeleri önemli kısımları temelinde nasıl anladığımızı gösteren bir yol sağlamayacaktır.”³⁵ Davidson'ın önerisi, “‘s, p anlamına gelir’ (s means that p) ifadesindeki ‘anlamına gelir’ ya da ‘şu anlama gelir’ (means that) bağlamını yönelimsel olarak ele alan ve ardından kasıtlı bağlamlar için bir ispat sistemi kullanarak kompozisyoncu anlam kuramı sağlamaktır.”³⁶ Örnek olarak, Türkçe konuşan bir yorumcu tarafından kurulan b cümlesine bakalım:

b. “Snow is white” karın beyaz olduğu anlamına gelir. (S means that p)

Burada ikinci cümle, birinciye göre daha açık bilgi içerir. Zira a cümlesindeki “m” S'nin gönderme yaptığı bir nesneyi adlandırırken, b cümlesinde m'nin yerini bir cümle alır ve S'yi (“Snow is white”) çeviren yorumcu, kendi cümlesini kullanarak p (kar beyazdır) cümlesiyle dilsel bir koşula bağlar. Bu noktada Davidson, İngilizce vb. dillerin her cümlesi için anlam kuramları inşa etmekten çok, anlam kavramına dair içgörü kazanmak için anlam kuramları inşa etmeye çalışır. Semantik doğruluk kuramı bize doğrunun ne olduğunu söylemekten çok, bir yüklemi tanımlar ve dilin bir cümlesinin doğruluk koşullarının cümlelerin iç yapısına ve bölümlerinin belirli özelliklerine nasıl dayandığını, belirli bir “L dilinde doğrudur” (*true-in-L*) ifadesinin bütün doğru cümleler için nasıl geçerli olduğunu gösterir. Davidson'a göre “L dili için bir anlam kuramı, eğer L'de doğrunun (özyinelemeli) bir tanımını içeriyorsa, ‘cümlelerin anlamlarının kelimelerin anlamlarına nasıl bağlı olduğunu’ gösterir.”³⁷ Böylece semantik doğruluk kuramı, Tarski'nin T şemasıyla değiştirilir:

c. (T) S doğrudur, ancak ve ancak p ise. (S is true if and only if p)

Tarski'nin projesinin merkezinde yer alan T cümlesi, L dili için yeterli bir doğruluk tanımıdır. b cümlesi c cümlesine ikame edilerek d cümlesi elde edilir:

d. “Snow is white” doğrudur, ancak ve ancak kar beyazsa.

³⁴ Malpas, “Donald Davidson”.

³⁵ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 59.

³⁶ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 59.

³⁷ Davidson, “Truth and Meaning” (2001), 23.

Burada Tarski tarzı bir doğruluk kuramına ilave kaynaklar yerleştirilerek, doğruluk kuramı anlam kuramının bir parçası hâline getirilir. Davidson'ın şu önemli pasajı, doğal bir dil için kompozisyoncu anlam kuramı sağlama projesinin radikal yorumlama projesiyle ilişkisini gösterir:

(T') s T'dir, ancak ve ancak p ise. L dili için bir anlam kuramından talep ettiğimiz şey şudur: Herhangi bir (ileri) anlamsal kavrama başvurmada, 's'nin bir L cümlesinin yapısal bir betimlemesi olduğu ve 'p'nin bu cümleyle değiştirildiği durumda, T şemasından alınan tüm cümleleri içerecek biçimde 'T'dir' yüklemine yeterli kısıtlamalar yerleştirir. Bu koşulu sağlayan herhangi iki yüklem aynı uzantıya sahiptir. Bu yüzden, eğer üst dil yeterince zenginse, anlam kuramı dediğim şeyi 'T'dir' yüklemine açık bir tanımı biçimine sokmanın önünde hiçbir şey duramaz. Ancak ister açıkça tanımlanmış ister özyinelemeli olarak nitelenmiş olsun, 'T'dir' yüklemine geçerli olduğu tümceler yalnızca L'nin gerçek tümceleri olacaktır. Çünkü tatmin edici anlam kuramları üzerine koyduğumuz koşul, özünde, gerçeğin biçimsel bir anlamsal tanımının yeterliliğini test eden Tarski'nin T Uzlaşımıdır.³⁸

Davidson'a göre, Tarski'nin T-uzlaşımının çeviri kavramını ya da diller arası eş anlamlılık ifadelerini kullanarak doğruluk kavramını anlam (eş anlamlılık) kavramı açısından çözümlemesi, Davidson'ın kendi projesine aykırıdır. Bu nedenle Davidson çeviriden vazgeçerek T-uzlaşımını yeniden kurar:

Kabul edilebilir bir doğruluk kuramı, nesne dilinin her tümcesi için şu biçimde bir tümceyi içermelidir: s doğrudur, ancak ve ancak p; burada “p”, ancak ve ancak s doğruysa doğru olan herhangi bir tümceyle değiştirilir. Bu formülasyon göz önüne alındığında, kuram, T-cümlelerinin basitçe doğru olduğuna dair kanıtlarla test edilir; 'p'nin yerine geçen şeyin s'yi çevirip çevirmediğini de söylememiz gerektiği fikrinden vazgeçtik.³⁹

Böylece Tarski'nin p'nin s'yi çevirmesini gerektirdiği yerde, Davidson çok daha zayıf olan “T-cümlelerinin basitçe doğru olduğu” ölçütünü koyar. Ancak Davidson'ın zayıflatılmış T-uzlaşımı bir itiraza açıktır. İngilizce için aşağıdaki T-cümlelerini içeren iki doğruluk kuramı düşünelim:

e. (T1) “Snow is white” doğrudur, ancak ve ancak kar beyazdır ise.

f. (T2) “Snow is white” doğrudur, ancak ve ancak çimen yeşildir ise.

g. Kar beyazdır, ancak ve ancak çimen yeşildir ise.

h. (T1) doğrudur, ancak ve ancak (T2) doğruysa.

(T2)'yi içeren bir doğruluk kuramı, çeviri söz konusu olduğunda açıkça yanlıştır; ancak “kar beyazdır” ve “çimen yeşildir” cümlelerinin ikisi de doğru olduğundan mantıksal olarak eş değerdir. Bu durumda “kar beyazdır, ancak ve ancak çimen yeşildir” sonucu doğar. Bu iki cümle aynı doğruluk değerine sahip olması, mantıksal olarak eş değer olmalarına yol açar; dolayısıyla T1'in tüm T-cümleleri, ancak ve ancak T2'nin tüm T-cümleleri doğruysa doğrudur ve T1, ancak ve ancak T2'yi sağladığında Davidson'ın gözden geçirilmiş T-uzlaşımını karşılar. Bu sorunun kökü, cümleler arasında ayırım yapmak söz konusu olduğunda “doğruluğun”, farklı anlamlara sahip eş değer cümleler arasında ayırım yapmak için çok kaba bir filtre olmasıdır.

³⁸ Malpas, “Donald Davidson”.

³⁹ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 59.

Bu sorun, Davidsoncu kuramın din diline uygulanışını da doğrudan ilgilendirir; çünkü aynı doğruluk değerine sahip iki cümlelerin anlamca ayrılamaması, aşkın ve olgusal önermeler arasındaki farkın kuram içinde kaybolması riskini doğurur. Bu noktaya beşinci bölümde döneceğiz. Davidson için “bir L dili için yeterli bir doğruluk kuramı olduğunu bilen biri, L'nin cümlelerine doğruluk koşullarını atamak için sistematik bir prosedür bilir; bu da kişinin bir doğruluk kuramını kavramasını bütünsel bir mesele hâline”⁴⁰ getirir. Böylece doğruluk kuramı, cümlelerin nerede, nasıl, kim tarafından ve hangi koşullar altında söylendiğiyle bağlantılı bir hâl alır.

Davidsoncu bir doğruluk-anlam kuramının T-cümleleri, ampirik bir kuramın yasaları olduğundan, karşı-olgusal çıkarımları destekler. İngilizce konuşan birinin “Snow is white” sözü, karın beyaz olmadığı bir dünyada bile, ancak ve ancak kar beyazsa doğru olacaktı. Böylece Davidson; kişi-özellikli anlatımlar (indexicals), belirteç/zarf niteleyeni (*adverbial modifiers*), dolaylı söylem (*indirect discourse*), metafor (*metaphor*), fiil kipi (*mood*) ve önermesel tutum (*propositional attitudes*) dâhil olmak üzere birçok dilsel biçimin ortaya koyduğu sorunlar üzerine yazar.⁴¹ Davidson'a göre doğru, “tam olarak, belirli bir zamanda bir konuşmacı tarafından bir cümle belirtecinin (*token*) konumlu üretiminin bir özelliğidir; yani bir cümlelerin değil, bir sözcenin özelliğidir. Bu nedenle bir ifadeyi, bir cümle belirteci, bir zaman ve bir konuşmacıdan oluşan sıralı bir üçlü olarak tanımlarız.”⁴² Böylece amaç, Tarski tarzı doğruluk kuramının aşağıdaki gibi T-teoremlerini içermesini sağlamaktır:

i. “That is white”, t'de x tarafından söylendiğinde doğrudur, ancak ve ancak t'de x tarafından gösterilen nesne beyazsa.

Böylece bu cümle bir yandan İngilizce “that” zahirinin konuşmacının o anda hangi nesneyi işaret ettiğini bildirir; öte yandan İngilizce “is” fiili şimdiki zaman kipine işaret etse de cümlelerin iki tarafında geçen “t” zaman değişkeni konuşmacının sözünü hangi zaman diliminde gerçekleştirdiğini ifade eder. Bu değişiklikler, cümledeki fiilin zamanının ima ettiği zamana ve kullanılan göndermenin onu söyleyen konuşmacıya görelileştirilmesini sağlar. Böylece “bir konuşmacıya ve kullanım zamanına göre ilişkilendirmenin, kullanım bağlamlarına göre cümlelerin doğruluğunu veya yanlışlığını değerlendirmeye ilgili bağlamın özelliklerini genel olarak sabitleyeceğini umabiliriz.”⁴³ Davidson, Tarski'nin tartıştığı biçimsel dillerdeki cümlelerin aksine, doğal dil cümlelerinin kullanımdan bağımsız olarak doğru ya da yanlış olmadığını, bağlamsal etkenlere göre doğruluk koşullarının belirlendiğini savunur. Nitekim Ayşe tarafından 30 Ağustos 2021'de söylenen 'Bu sıcak' ifadesi doğrudurken, başka koşullarda Ahmet tarafından söylenen 'Bu sıcak' ifadesi yanlış olabilir.

3. Davidson'ın T-uzlaşımının Güçlükleri

Biçimsel olarak kompozisyon yapıları bir anlam kuramı verme girişimi bazı güçlüklerle karşılaşır. Bunların ilki yapısal ve sözcüksel müphemlik; ikincisi anlamsal paradoksların ortaya çıkması; üçüncüsü ise doğal dildeki birçok terimin anlamının kesin biçimde sabitlenmemiş olmasından doğan anlamsal muğlaklık sorunudur.⁴⁴ İlk sorun olan yapısal ve sözcüksel müphemlik, doğal dildeki bazı cümlelerin muğlaklığa yol açması sonucunda ortaya çıkar

⁴⁰ Pagin, “Donald Davidson”.

⁴¹ Donald Davidson bu sorunları “The Logical Form of Action Sentences” (1967), “On Saying That” (1968) ve “What Metaphors Mean” (1978) adlı çalışmalarında ele alır.

⁴² Pagin, “Donald Davidson”.

⁴³ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 91.

⁴⁴ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 125.

ve yorumlayıcı doğruluk kuramının doğrudan doğal bir dil için formüle edilemeyeceğini gösterir. Ernie Lepore'un verdiği örneğe göre, Oxford İngilizce Sözlüğü'nün “kalem” için isim olarak beş, fiil olarak üç farklı anlam vermesi gibi durumlar, birbirinden farklı doğruluk koşullarının doğmasına neden olur. Bu hususu Türkçedeki “abraş” kelimesiyle örnekleyelim:

1. Herhangi bir a adı için, ‘a bir abraştır’ Türkçede doğrudur, ancak ve ancak Türkçede a'nın göndergesi bir eğri (düzensiz) ise.

2. Herhangi bir a adı için, ‘a bir abraştır’ Türkçede doğrudur, ancak ve ancak Türkçede a'nın göndergesi bir çilli ise.

1 ve 2'den yola çıkarak,

3. ‘Deseni bozuk halı, abraştır’ Türkçede doğrudur, ancak ve ancak deseni bozuk halı, bir eğri ise.

4. ‘Deseni bozuk halı, abraştır’ Türkçede doğrudur, ancak ve ancak deseni bozuk halı bir çilli ise.

“Deseni bozuk halı, abraştır” cümlesi hem “bir eğridir” hem de “bir çillidir” doğruluk koşullarına bağlanır. Fakat bu tanımlamalardan hiçbirisi diğeri değildir. Benzer durum yapısal müphemlik için de ortaya çıkar;⁴⁵ aynı doğruluğu koruyamadığı için, yalnızca bir yorumda hakikati koruyan ama başka bir yorumda korumayan bir çıkarım kuralı, biz müphem kelimeleri yorumlayana kadar hiçbir şey söylemez; belirsizliği giderdiğimizde ise gerçeği yanlış temsil eder.

İkinci sorun olan anlamsal paradoksları, bir üst dilde kullanılan “Yalancı Türkçede doğru değildir” cümlesiyle örnekleyelim:

5. “Yalancı Türkçede doğru değildir” Türkçede doğrudur, ancak ve ancak Yalancı Türkçede doğru değilse.

5'ten şu üretilebilir:

6. “Yalancı Türkçede doğru değildir” Türkçede doğrudur, ancak ve ancak “Yalancı Türkçede doğru değildir” Türkçede doğru değilse.

Bu sonuç biçimsel bir çelişki içerir. Zira burada iki “doğrudur” yüklemi, biri diğesine göre daha geniş bir uygulama aralığına sahip olup birbirinden ayrılmalıdır. Fakat bu durum, “doğruluk yüklemelerinin ve buna bağlı olarak niceleyicilerin yorumlarının sonsuz bir hiyerarşisine yol açar.”⁴⁶ Doğruluk kuramının, nesne dilindeki ifadelerin ne anlama geldiği hakkında hiçbir şey söylememesi, doğruluk kuramının anlam kuramı olarak varsayılmasının bir hata olduğunu gösterir. Bu noktada Davidson, yorumlayıcı bir doğruluk kuramıyla nesne dilindeki cümleleri üst dildeki çevirilerle eşleştirerek yeni bir formülasyona gider:

7. Her s tümcesi için, L'deki L, s dili, ancak ve ancak L için bir yorumlayıcı doğruluk teorisinin kanonik bir teoremi, a'nın sağ tarafında 'p'yi çeviren bir Cümle kullanması durumunda P anlamına gelir.

8. “Yalancı L'de doğru değildir”, L'de Yalancı'nın L'de doğru olmadığı anlamına gelir.⁴⁷

⁴⁵ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 126–127.

⁴⁶ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 133.

⁴⁷ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 139.

Bu son cümleyle, salt Tarski tarzı biçimsel dizgenin kompozisyoncu anlam kuramında bıraktığı eksiklik, Davidson'a göre yorumlayıcı bir doğruluk kuramıyla kapatılmış olur.

Üçüncü sorun ise şudur: “Nesne dili belirsiz ifadeler içerdiğinden, onların doğruluk koşullarını belirtmek için üst dilde ya kesin terimler ya da belirsiz terimler kullanırız. Kesin terimler kullanırsak nesne dili terimleriyle ilgili anlamsal gerçeği yanlış sunarız; belirsiz terimler kullanırsak, nesne dili cümlelerinin doğruluk koşullarını yalnızca belirsiz biçimde belirtiriz. İkinci durumda, doğruluk kuramımız ne doğru ne yanlış olan teoremler ortaya çıkaracaktır.”⁴⁸ Bu üçüncü güçlük, dinî dil söz konusu olduğunda özel bir önem kazanır; çünkü “sonsuz”, “aşkın”, “kutsal” gibi dinî terimlerin doğruluk koşullarının kesin biçimde belirtilmesi, tam da bu muğlaklık sorununun en yoğun yaşandığı alandır.

4. Radikal Yorum ve Hayırseverlik İlkesi

Davidson'ın kuramının bir diğer teması, Quine'ın radikal çeviri projesinden mülhem olarak, dili anlamada başka bir konuşmacının radikal yorumcusunun konumunu benimsemesidir. Radikal yorumcu, başkasının niyetlerinin, inançlarının, arzularının ve diğer önermesel tutumlarının içeriğine dair ayrıntılı bilgiyi dışarıda tutarak, gözlemlenebilen ve betimlenebilen durumlar aracılığıyla oluşan yorum kanıtlarına dayanır. Böylece Davidson'ın projesinde bir yandan “dil için uygun bir doğruluk kuramı inşa etmek adına kompozisyon tarzı bir anlam kuramı verme”, diğer yandan “dil'in kurucu özelliklerini araştırmak için temel bakış açısını radikal yorumcunun bakış açısı olarak görme” temaları belirir.⁴⁹

Radikal yorumlama (*radical interpretation*) projesi, başka bir konuşmacıyı, terimlerinin anlamlarına ya da önermesel tutumlarına ilişkin herhangi bir bilgi gerektirmeyen kanıtlardan yola çıkarak yorumlamadır. Quine'ın ünlü radikal çeviri düşünce deneyinde, yabancı bir dili konuşanların sözlü davranışlarını gözlemleyen bir “alan dilbilimcisi” söz konusudur; dilbilimcinin görevi, konuşanların dili hakkında hiçbir ön bilgisi olmadığı varsayımına dayanır. Bir tavşan hem dilbilimcinin hem de yabancı konuşmacının görüş alanında koşarken konuşmacının “Gavagai!” demesi örneğinde, dilbilimci bunun “bir tavşan!” anlamına geldiğini varsayar.⁵⁰ Quine'dan ilham alan Davidson, “radikal yorumlama noktasını ön plana çıkarmadan doğru çevirinin tanınabileceğini önceden varsayamayız; ampirik uygulamalarda bu varsayımı terk etmeliyiz”⁵¹ der. Bu, “doğal dil L'nin ifadelerinin ne anlama geldiği hakkında hiçbir şey varsaymadan, L için bir yorum kuramı olarak kullanılabilecek ampirik bir doğruluk kuramını doğrulamaya çalışmamız” gerektiği anlamına gelir.⁵²

Böylece Davidson kendi kuramına şunu dâhil eder:

9. “Gavagai!” x tarafından t'de söylendiğinde doğrudur, ancak ve ancak t'de x'in görebildiği bir tavşan varsa.

Radikal yorumcunun başvurabileceği koşullar, konuşmacının kendi dilindeki cümlelerin doğruluğuna yönelik tutumlarının bilgisidir; yani konuşmacının hangi cümleleri doğru bulduğunu bilmesine izin verilir, fakat bu bilgi yorumlayacağı konudan bağımsız olmalıdır. Başvuramayacağı koşullar ise nesne dilinin ifadelerinin anlamları ve

⁴⁸ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 139.

⁴⁹ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 3.

⁵⁰ Pagin, “Donald Davidson”.

⁵¹ Davidson, “Radical Interpretation”, 134.

⁵² Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 155.

“cümlelerin tipik olarak söylendiği karmaşık ve hassas ayrımcı niyetler”⁵³ bilgisidir. Davidson’a göre “yorumları varsaymayan, ancak bir yorum kuramının temel alınabileceği biçimde betimlenebilen davranışsal ya da eğilimsel gerçekler, zorunlu olarak bir anlam ve inanç vektörü olacaktır.”⁵⁴ Böylece yorumcu, konuşmacıların gerçek tutumlarına davranışsal k“nıtlar temelinde ulaşabilir. Davidson, “anlamın tamamen gözlemlenebilir davranış tarafından belirlendiğini” söyler; çünkü ona göre “dil özünde sosyaldır ve dil sosyal bir sanattır.”⁵⁵

Bizim talep etmemiz gereken, kuramın kanıtlarının ilkece kamuya açık olması ve aydınlatılması gereken kavramları önceden varsaymamasıdır. Kanıtların kamuya açık olması gerekliliği, açıklanacak olanın sosyal bir olgu olmasından kaynaklanır. Genel olarak zihinsel olgular özel olabilir de olmayabilir de, ancak bir kişinin konuşmasının bir başkası tarafından doğru yorumlanması ilkece mümkün olmalıdır. Wittgenstein, Dewey, G. H. Mead, Quine ve diğer pek çoğunun ısrarla belirttiği gibi, dil doğası gereği sosyaldır. Bu, hakikat ve anlamın gözlemlenebilir davranış olarak tanımlanabileceği anlamına gelmez; ancak anlamın tamamen gözlemlenebilir davranış tarafından belirlendiğini ima eder. Anlamların çözülebilir olması şans işi değildir; kamuya açık olma, dilin kurucu bir yönüdür.⁵⁶

Davidson’a göre, bir başkasının konuşmasının her türlü anlaşılması radikal bir yorumlamayı içerir.⁵⁷ Ancak Davidson, “her dilin kökten yorumlanabilir olduğu” savını değil, bunun yalnızca “mümkün olabileceğini” ve radikal yorumcunun epistemik amacının “yorum için yeterli kanıt sağlamak” olması gerektiğini savunur.⁵⁸

Radikal yorumcunun yorumlama işlemini gerçekleştirebilmesi için Davidson, hayırseverlik ilkesini (*the principle of charity*) devreye sokar. Davidson önce durum cümlelerine dayanan bir formülasyon verir:

10. Bütün S konuşmacıları için, zaman t, *ceteris paribus*, S, t’de s’yi doğru tutar, ancak ve ancak p ise.⁵⁹

Burada “s” bir durum cümlesini belirtir; “p”, konuşmacıların cümleyi doğru tuttuğu koşulları belirten bir cümleyle değiştirilir. (10) tümevarımsal olarak doğrulanır ve konuşmacıların durum cümlelerini doğru tuttuğu koşullarla ilgilidir. Ceteris paribus (diğer her şey sabitken) kaydı kullanılır, çünkü konuşmacıların bir cümleyi her zaman doğru tutmaları beklenemez: Etrafta bir tavşan olsa bile konuşmacı bunu fark etmemiş ya da bir sıçanı tavşan sanmış olabilir. Ancak (10), cümlelerin doğru olduğu koşulların bir ifadesine geçiş için yeterli değildir. Bu boşluğu kapatmak için Davidson (11)’i verir:

11. Bütün S konuşmacıları için, zaman t, s t’de S için doğrudur, ancak ve ancak p ise.⁶⁰

Hayırseverlik ilkesi, (10) ile (11) arasındaki boşluğu kapatma ihtiyacıyla güdülenir. Bir cümleyi belirli koşullar altında doğru tutma tutumu, inanç ve yorumu temelden ilgilendirir: Bir konuşmacının bir cümleyi doğru tuttuğunu bilir ve onu nasıl yorumlayacağımızı bilirsek, doğru bir inanç yüklemesi yapabiliriz.⁶¹ “Bir yorumlama

⁵³ Davidson, “Radical Interpretation”, 127.

⁵⁴ Donald Davidson, “Belief and the Basis of Meaning”, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 145.

⁵⁵ Willard Van Orman Quine, *Word and Object* (Cambridge, MA: MIT Press, 1960), preface; cf. Davidson, “Radical Interpretation”, 125.

⁵⁶ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 125.

⁵⁷ Davidson, “Radical Interpretation”, 125.

⁵⁸ Donald Davidson, “Radical Interpretation Interpreted”, *Philosophical Perspectives* 8 (1994), 121.

⁵⁹ Lepore and Ludwig, *Donald Davidson*, 137-8.

⁶⁰ Donald Davidson, “Thought and Talk”, *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 162.

⁶¹ Davidson, “Thought and Talk”, 162.

yönteminin lehine sayılması gereken şey, konuşmacıyla genel bir uzlaşmaya varmasıdır.”⁶² Hayırseverlik ilkesinin iki yönünden biri olan “tutarlılık ilkesi”, konuşmacının inançlarının büyük ölçüde tutarlı bulunması şartıdır ve konuşmacının rasyonel bir fail olarak tanımlanmasının bir parçasıdır. “Tekabül ilkesi” ise, yorumcunun konuşmacıyı inançlarında büyük ölçüde doğru bulması şartına karşılık gelir ve (10) ile (11) arasındaki boşluğu doldurma görevini üstlenir.

5. Davidson'ın Kuramının Dinî Dil Açısından İmkânı ve Sınırları

Buraya kadar Davidson'ın anlamı doğruluk-koşulları üzerinden kuran, radikal yorum ve hayırseverlik ilkesiyle tahkim edilen natüralist kuramını çözümledik. Şimdi bu çerçeveyi din felsefesinin dinî dilin anlamlılığı tartışmasına uygulayarak kuramın hem imkânlarını hem sınırlarını değerlendirelim.

5.1. İmkân: Dinî Dilin Anlamlılığına Doğruluk-Koşullu Bir Çerçeve

Davidsoncu semantiğin din felsefesine sunduğu imkânı görebilmek için, önce tartışmanın klasik hattını kısaca hatırlamak gerekir. Flew'ün 1950'de Oxford'daki Sokratik Kulüp'te okuduğu ve daha sonra yaygın biçimde yeniden basılan “Theology and Falsification” bildirisi, mantıksal pozitivizmin doğrulanabilirlik ölçütünü yanlışlanabilirlik ekseninde yeniden formüle eder.⁶³ Flew'ün bahçe benzetmesinde, iki gezgin ıssız bir açıklıkta hem bahçeyi andıran hem de doğal görünen bir düzenle karşılaşır; biri burada görünmez bir bahçıvanın varlığını savunur, diğeri reddeder. Bahçıvanın varlığını savunan her karşı denemede bahçıvanın varlığını yanlışlamasına rağmen, iddiasını sürekli yeniden niteleyerek (“görünmez, dokunulmaz, algılanamaz bir bahçıvan”) elde tutar. Flew'ün sorusu şudur: Sahibi hiçbir olguyu iddiasına aykırı saymıyorsa, bu iddia “binlerce nitelemeyle ölmüş” demektir; yani hiçbir şey iddia etmemektedir. Flew'e göre “Tanrı bizi seviyor” gibi önermeleri, hangi olgunun yanlışlayacağı inanan tarafından söylenemediği için bilişsel olarak boştur.⁶⁴

Flew'ün meydan okumasına verilen başlıca cevaplar, dinî cümlelerin anlamının nerede aranacağı konusunda ayrışır. Hare, aynı sempozyumdaki katkısında dinî ifadelerin olgusal iddialar değil, deneyimi yorumladığımız çerçeveler —kendi deyimiyle “blik”ler— olduğunu ileri sürer; bir blik doğrulanamaz ve yanlışlanamaz, çünkü doğrulama ve yanlışlamanın içinde gerçekleştiği çerçevenin ta kendisidir.⁶⁵ Mitchell ise dinî önermelerin gerçek iddialar olduğunu, ancak inananın bunları hiçbir kanıtın belirleyici biçimde çürütmesine izin vermeden, kanıtı ciddiye alarak koruduğunu savunur; dinî inanç, olguya kayıtsız bir blik değil, delil karşısında sınanan ama kolayca terk edilmeyen bir güven ilişkisidir.⁶⁶ Hick daha da ileri giderek, dinî önermelerin ilkece doğrulanabilir olduğunu “eskatolojik doğrulama” (*eschatological verification*) kavramıyla temellendirir: Göksel Şehir benzetmesinde aynı yolda yürüyen teist ile ateistten, yolun sonunda bir varış noktası varsa teist haklı çıkacaktır; dolayısıyla “ölümünden sonra hayat vardır” önermesi, doğruysa doğrulanabilir bir olgusal içeriğe sahiptir.⁶⁷ Nihayet, Ludwig

⁶² Davidson, “Thought and Talk”, 169.

⁶³ Antony Flew, “Theology and Falsification”, *New Essays in Philosophical Theology*, ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre (London: SCM Press, 1955), 96–99.

⁶⁴ Flew, “Theology and Falsification”, 98–99.

⁶⁵ R. M. Hare, “Theology and Falsification: The University Discussion”, *New Essays in Philosophical Theology*, ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre (London: SCM Press, 1955), 99–103.

⁶⁶ Basil Mitchell, “Theology and Falsification: The University Discussion”, *New Essays in Philosophical Theology*, ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre (London: SCM Press, 1955), 103–105.

⁶⁷ John Hick, “Theology and Verification”, *Theology Today* 17/1 (1960), 12–31.

Wittgenstein'in (ö. 1951) geç dönem "dil oyunu" ve "yaşam biçimi" kavramlarından beslenen ve D. Z. Phillips gibi düşünürlerce geliştirilen Wittgensteinci yaklaşım, dinî dilin kendine özgü (*sui generis*) bir dil oyunu olduğunu; anlamının, dışarıdaki olgulara gönderme yaparak değil, ait olduğu yaşam biçimi içindeki kullanımıyla belirlendiğini savunur.⁶⁸

Bu harita üzerinde bakıldığında Davidsoncu semantiğin özgün ve beklenmedik bir konumda durduğu görülür. Davidson, bir yandan Hare'in ve Wittgensteincilerin aksine anlamı kullanıma ya da bir çerçeveye değil, doğruluk koşullarına bağlar; öte yandan Flew'ün ve pozitivistlerin aksine, bir cümlemin anlamlı olması için doğruluk koşullarının fiilen doğrulanabilir olmasını şart koşmaz. Davidson'ın kuramında bir cümlemin anlamı, onun hangi koşullar altında doğru olacağını belirten bir T-cümlesiyle verilir; bu koşulların gözlemle sınanıp sınamaması, anlamın belirlenmesi için gerekli değildir. "Tanrı âlemi yoktan yarattı" cümlesinin anlamı, bu cümlemin doğru olacağı koşulları dile getiren bir T-cümlesinde ortaya konur; söz konusu koşulların bu dünyada doğrulanamıyor oluşu, cümleyi anlamsız kılmaz. Nitekim Davidsoncu T-cümleleri karşı-olgusal çıkarımları destekler: Bir cümle, o durumun fiilen gerçekleşmediği bir dünyada bile belirli koşullar altında doğru olacaktır. Bu yönüyle Davidsoncu semantik, Flew'ün "yanlışlanamayan önerme anlamsızdır" ölçütünü, anlamı doğrulanabilirlikten koparıp doğruluk koşullarının belirlenebilirliğine bağlayarak aşar. Bu, Hick'in eskatolojik doğrulama hamlesiyle aynı yönde bir kazanım sağlar; fakat onu ölümden sonraki bir doğrulama vaadine dayandırmak zorunda kalmaksızın, doğrudan anlamın mantıksal yapısından türetir.

Davidsoncu çerçevenin ikinci imkânı, Wittgensteinci fideizm karşısında belirir. Phillips'in savunduğu biçimiyle dinî dil, yalnızca inananların "içeriden" katıldığı, dışarıdan ne anlaşılabilen ne de sınanabilen kapalı bir dil oyunudur. Bu görüş, dinî dili felsefî çözümlemeye kapatma ve onu bir tür bilişsel yalıtıma sokma pahasına anlamlılığını kurtarır. Davidsoncu semantik ise dinî cümleleri, cemaate özgü kapalı bir kullanım alanına hapsedmeksizin, doğal dili kompozisyoncu yapısı içinde çözümlenebilir kılar: "Allah rahîmdir" cümlesi, dilin geri kalanıyla aynı semantik ilkeler ve birleşim kurallarıyla işleyen, doğruluk koşulları belirtilebilir bir cümledir. Böylece Davidson, dinî dilin anlamlılığını kamusal ve kompozisyoncu bir zeminde savunma imkânı verir. Nitekim Davidson'ın kavramsal şema eleştirisiyle Wittgensteinci dil-oyunu fideizmi arasındaki gerilim, çağdaş literatürde de dinî inanç bağlamında tartışılmıştır; Davidson'ın tek bir yorumlanabilir dil lehine kapalı, ayrık şemaları reddeden tutumu, dinî dili ayrı ve dokunulmaz bir alana çekme eğilimine karşı doğal bir sınır oluşturur.⁶⁹

Bu iki imkân —anlamlılığı doğrulanabilirliğe indirgemekten kurtarmak ve dinî dili fideist yalıtımdan çıkarmak— Davidsoncu semantiğin din felsefesine sağladığı gerçek katkısı oluşturur. Ne var ki tam da bu kazanımların dayandığı mekanizma, kuramın dinî dil karşısındaki asıl sınırını da beraberinde getirir. Zira anlamı doğruluk koşullarına bağlamak, bu koşulların kaplamsal (*extensional*) terimlerle verilmesini gerektirir; oysa dinî anlamın kurucu boyutu, birazdan göreceğimiz üzere kaplamsal değil içlemseldir.

⁶⁸ D. Z. Phillips, "Religious Beliefs and Language-Games", *Ratio* 12 (1970), 26-46. Ayrıca bk. Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, trans. G. E. M. Anscombe (Oxford: Blackwell, 1953), §7, §23. Bu yaklaşımı "Wittgensteinian fideism" olarak niteleyen eleştiri için bk. Kai Nielsen, "Wittgensteinian Fideism", *Philosophy* 42/161 (1967), 191-209.

⁶⁹ Davidson, Wittgenstein ve dinî inanç ilişkisi için bk. Gregory L. Reece, "Language Games, Forms of Life and Conceptual Schemes: Wittgenstein, Davidson, and Religious Belief", *Sophia* 41/2 (2002), 39-59. Davidson'ın kavramsal şema eleştirisi için bk. Donald Davidson, "On the Very Idea of a Conceptual Scheme", *Inquiries into Truth and Interpretation* (New York: Clarendon Press, 2001), 183-198.

5.2. Sınır: Kaplamsallığın İçlemsel Dinî Anlamı Iskalaması

Ne var ki Davidsoncu kuramın din diline sunduğu bu imkân, kuramın temel yönelimi olan kaplamsallık (*extensionality*) tarafından ciddi biçimde sınırlanır. Davidson, kuramını mümkün olduğunca kaplam ve doğruluk üzerine kurmak istediğinden, işleme (*intension*) ilişkin her şeyi kuramdan uzaklaştırmaya çalışır. Bilimsel gözlemleri tutarlı biçimde açıklayan ve mevcut ampirik verilerle doğrulanan bir kuram geliştiren bir bilim insanı gibi, doğanın düzenli olduğunu varsayarak kuramını inşa eder; anlambilim ile ampirik bilimler arasında bir süreklilik kurabilmek için hayırseverlik ilkesini benimser. Bu yönelimler, anlam kuramını felsefî bir düzeyden çok doğallaştırılmış (*naturalized*) bir kurama dönüştürür ve zihinsel ile epistemolojik olanı anlamlandırma sürecinden çıkarmayı hedefler.

Davidson'ın kuramında ses, bir şeyin adı olarak belirir; ad ile önerme ilişkilendirilir. Ses ile olgunun ilişkilenebilmesi için karşılıklı koşul (ancak ve ancak) işleme dâhil edilir. “İçlem”le doğrudan ilişkili “anlam” gibi bir kavramın devreye girmesini önlemek için Davidson, “‘elma kırmızıdır’ doğrudur, ancak ve ancak elma kırmızıysa” biçimindeki Tarski formülasyonunu radikal yorumlama için kullanır. Böylece Davidson'ın anlam kuramı, nesne dilindeki her cümle için üst dilde “s doğrudur, ancak ve ancak p ise” biçiminde bir teorem üretir; burada s yapısal-betimleyici bir ad, p ise bir önermedir. Kuramın başarması gereken, p'nin, s adının gönderme yaptığı cümleyi anlayan bir doğal dil kullanıcısının doğru kabul ettiği bir önerme olmasıdır.

T-uzlaşımına göre üretilmiş şu iki teoreme bakalım:

i. “Kar beyazdır” doğrudur, ancak ve ancak kar beyazdır ise.

ii. “Kar beyazdır” doğrudur, ancak ve ancak çimen yeşildir ise.

Her iki cümle de üst dilde birer teorem olarak ispatlanabilir. Davidson'ın kuramı, “kar beyazdır” cümlesinin anlamını belirlemek için (ii) yerine (i)'i yakınsama (*convergence*) ile seçmemiz gerektiğini söyler. Böylece “kar beyazdır”, ilgili olguyla ilişkilendirilir, zamanla revize edilerek anlamı oluşturulur ve dil öğrenilmeye başlanır. Anlamlandırma, seslerle önermelerin ilişkilendirilmesi olarak düşünüldüğünden, anlam doğruluktan etkilenir; doğru kabul ettiğimiz önermeler, terimlerin anlamını değiştirebilir.

Bu noktada dinî dil, kaplamsal kuramın sınırını en açık gösteren örnek hâline gelir. Zira dinî anlamın kurucu boyutu içlemseldir: “Tanrı”yı, “kutsal”ı, “aşkın”ı anlamak, yalnızca bu terimlerin doğru olarak ilişkilendirildiği kaplamsal durumları bilmekle tükenemez. İnananın “Allah rahîmdir” derken kastettiği, herhangi bir gözlemlenebilir durumun kaplamına indirgenemeyen, niyet ve idrak yüklü bir içeriktir. Davidson'ın (i)'i (ii) yerine yakınsamayla seçme mekanizması, olgusal bir cümle için işlerken, doğruluk koşulları gözlemlenebilir bir olguya bağlanamayan aşkın önermeler için işlemez; çünkü yakınsamayı yönlendirecek kamusal, davranışsal kanıt yoktur. Üçüncü bölümde değindiğimiz muğlaklık sorunu tam da burada doruğa çıkar: “Sonsuz”, “ezelî”, “kadîr” gibi terimlerin doğruluk koşulları ne kesin ne de kamusal olarak belirlenebilir.

Aynı sınır, hayırseverlik ilkesi düzeyinde de görünür. İlke, yorumcunun konuşmacıyı “inançlarında büyük ölçüde doğru” bulmasını gerektirir. Ancak radikal biçimde farklı bir metafizik ve kozmoloji konuşan bir dinî cemaati ya da kutsal metni yorumlarken, “büyük ölçüde doğru bulma” ölçütü ne verir? Davidson'ın kendi “kavramsal şema” eleştirisi, tümüyle çevrilemez şemalar fikrini tutarsız ilan eder; oysa dinlerarası anlama pratiği, bir geleneğin merkezî önermelerini yorumcunun kendi doğruluk standardına indirgemediği anlamayı gerektirir. Hayırseverlik ilkesi burada ya inananın önermelerini yorumcunun olgusal doğrularına çekerek dinî içeriği sekülerleştirir ya da

“büyük ölçüde doğru” ölçütünü askıya alarak kendi işlerliğini yitirir. Her iki durumda da içlemsel dinî anlam, kaplamsal ağdan kaçır.

5.3. Gestalt Örneği: Anlamlandırmada Zihinsel Zorunluluğu

Davidsoncu kaplamsallığın sınırı, salt dinî dile özgü değildir, anlamlandırmanın genel yapısına ilişkin daha temel bir soruna işaret eder. Bunu, Edward Tolman'ın Gestalt geleneğindeki klasik bilişsel harita deneyiyle örnekleyebiliriz. Artı biçimli bir labirentte bir fare, belirli bir koldan gittiğinde yiyeceğe ulaşacak biçimde koşullandırılır. Fare ters yönden labirente yeniden konulduğunda, koşullanma nedeniyle aynı bedensel dönüşü tekrarlaması beklenirken, farenin yiyeceğin mekânsal konumuna göre doğru yöne yöneldiği görülür.⁷⁰ Bu, farenin labirentin bütünlüğüne dair bir kavrayışa —bir “bilişsel harita”ya— sahip olduğunu gösterir. Söz konusu bütünlük ne uyaranda ne de tepkide mevcuttur, failin zihinsel temsiliinde bulunur.

Deneyin Davidsoncu kuram açısından önemi şudur: Eğer anlamlandırma, sesler (ya da uyaranlar) ile doğru önermelerin salt kaplamsal ilişkilendirilmesinden ibaret olsaydı, davranışın uyaran-tepki eşleşmesinin dışına çıkması beklenmezdi. Oysa fare, kaplamsal olarak koşullandığı tepkiyi değil, zihinsel temsiline dayanan yeni bir davranışı üretir. Bu, gözlemlenebilir davranış ile onu üreten kavrayış arasındaki farkı gösterir: Aynı gözlemsel girdi karşısında ortaya çıkan davranış, ancak faile atfedilen içsel bir bütünlük temsiliyle açıklanabilir. Davidson, anlamı “tamamen gözlemlenebilir davranış tarafından belirlenmiş” saydığına, tam da bu temsili boyutu dışarıda bırakır.

Bu örnekten çıkarılacak sonuç şudur: Anlamlandırma sürecinde, öznenin önceden bildikleri ve belleğindeki “bireyleştirilerek” kendisine sunulur; bu taneleştirme edimi zihinsel-epistemolojik olanın devreye girmesini zorunlu kılar. Bir olguyu ya da durumu bireyselleştirmek ve özneye ilişkilendirmek, salt kaplamsal bir eşleşmenin ötesinde bir kavrayış gerektirir. Dinî anlam söz konusu olduğunda bu zorunluluk katmerlenir; çünkü “kutsal olanı idrak”, tanım gereği, gözlemlenebilir kaplama indirgenemeyen bir içsel temsili gerektirir. Dolayısıyla Davidson'ın kaplamsal kuramı, hem genel anlamlandırma hem de özel olarak dinî anlamlandırma söz konusu olduğunda, zihinsel ve epistemolojik boyutu ıskalamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Davidson'ın anlamı doğruluk kavramı üzerinden inşa eden natüralist kuramı çözümlenmiş ve bu kuramın dinî dil tartışmaları açısından imkân ve sınırları değerlendirilmiştir. Davidson'ın projesinin temelinde, doğal dilin kompozisyoncu yapısı gereği sonlu bir aksiyom kümesinden sonsuz sayıda cümlelerin anlaşılabilmesini açıklama gayreti bulunur. Bu amaçla Davidson, Tarski tarzı bir doğruluk kuramını —çeviri kavramından vazgeçip T-cümlelerinin “basitçe doğru” olması ölçütünü koyarak— bir anlam kuramı olarak uyarlar; kuramı radikal yorum ve hayirserverlik ilkesiyle ampirik bir zemine oturtur.

Din felsefesi açısından Davidsoncu semantik iki yönlü bir tablo sunar. Bir yandan, anlamlılığı doğrulanabilirliğe değil doğruluk koşullarının belirlenebilirliğine bağlaması, mantıksal pozitivizmin dinî dile yönelttiği anlamsızlık suçlamasını aşan bir imkân taşır; dinî önermeler bu çerçevede bilişsel içerik taşıyabilir. Öte yandan, kuramın temel yönelimi olan kaplamsallık, dinî anlamın kurucu unsuru olan içlemsel boyutu —niyet, iman ve aşkın olanın

⁷⁰ Edward C. Tolman, “Cognitive Maps in Rats and Men”, *Psychological Review* 55/4 (1948), 189–208. Gestalt geleneği için ayrıca bk. Wolfgang Köhler, *Gestalt Psychology* (New York: Liveright, 1947).

idrakini— dışarıda bırakır. “Kar beyazdır” için (i)'i (ii) yerine yakınsamayla seçme mekanizması, doğruluk koşulları gözlemlenebilir olguya bağlanamayan aşkın önermeler için işlemez; hayırseverlik ilkesi ise dinî içeriği ya sekülerleştirir ya da kendi işlerliğini yitirir. Gestalt geleneğindeki bilişsel harita deneyi, bu sınırın salt din diline özgü olmadığını, anlamlandırmanın genel yapısında zihinsel-epistemolojik boyutun zorunlu olduğunu gösterir.

Nihayetinde Davidson'ın kuramı, semantiği, zihni ve epistemeyi kaplamsal olana irca etme hedefiyle güçlü ve zarif bir doğruluk-koşullu çerçeve sunar; ancak tam da bu irca girişimi, anlamlandırmanın içlemsel boyutunun en yoğun yaşandığı alan olan dinî dil karşısında kuramın temel sınırını oluşturur. Davidsoncu çerçeve, dinî dilin anlamlılığı tartışmasına değerli bir katkı sunmakla birlikte, dinî anlamın tümüyle bu çerçeveye sığdırılamayacağını da göstermektedir. Bu, doğruluk-koşullu semantiğin din felsefesinde büsbütün terk edilmesi gerektiği anlamına gelmez; daha ziyade, dinî anlamın çözümlenmesinde kaplamsal bir semantiğin, zihinsel temsil ve idraki hesaba katan bir yaklaşımla tamamlanması gerektiğine işaret eder.

Kaynakça

- Davidson, Donald. "Belief and the Basis of Meaning". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 141–154. New York: Clarendon Press, 2001.
- Davidson, Donald. "On the Very Idea of a Conceptual Scheme". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 183–198. New York: Clarendon Press, 2001.
- Davidson, Donald. "Radical Interpretation". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 125–139. New York: Clarendon Press, 2001.
- Davidson, Donald. "Radical Interpretation Interpreted". *Philosophical Perspectives* 8 (1994), 121–128.
- Davidson, Donald. "The Folly of Trying to Define Truth". *The Journal of Philosophy* 93/6 (1996), 263–278.
- Davidson, Donald. "The Structure and Content of Truth". *The Journal of Philosophy* 87/6 (1990), 279–328.
- Davidson, Donald. "Theories of Meaning and Learnable Languages". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 1–15. New York: Clarendon Press, 2001.
- Davidson, Donald. "Thought and Talk". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 155–170. New York: Clarendon Press, 2001.
- Davidson, Donald. "Truth and Meaning". *Synthese* 17/1 (1967), 304–323.
- Davidson, Donald. "Truth and Meaning". *Inquiries into Truth and Interpretation*. 17–36. New York: Clarendon Press, 2001.
- Flew, Antony. "Theology and Falsification". *New Essays in Philosophical Theology*. ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre. 96–99. London: SCM Press, 1955.
- Hare, R. M. "Theology and Falsification: The University Discussion". *New Essays in Philosophical Theology*. ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre. 99–103. London: SCM Press, 1955.
- Hick, John. "Theology and Verification". *Theology Today* 17/1 (1960), 12–31.
- Köhler, Wolfgang. *Gestalt Psychology*. New York: Liveright, 1947.
- Lepore, Ernie, and Kirk Ludwig. *Donald Davidson: Meaning, Truth, Language, and Reality*. Oxford: Clarendon Press, 2005.
- Malpas, Jeff. "Donald Davidson". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, 2019. Erişim 20 Temmuz 2021. <https://plato.stanford.edu/entries/davidson/>.
- Mitchell, Basil. "Theology and Falsification: The University Discussion". *New Essays in Philosophical Theology*. ed. Antony Flew and Alasdair MacIntyre. 103–105. London: SCM Press, 1955.
- Nielsen, Kai. "Wittgensteinian Fideism". *Philosophy* 42/161 (1967), 191–209.
- Pagin, Peter. "Donald Davidson: Philosophy of Language". *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 20 Temmuz 2021. <https://iep.utm.edu/dav-lang/>.
- Phillips, D. Z. "Religious Beliefs and Language-Games". *Ratio* 12 (1970), 26–46.
- Quine, Willard Van Orman. "Truth by Convention". *The Ways of Paradox and Other Essays*. 77–106. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976.

Quine, Willard Van Orman. *Word and Object*. Cambridge, MA: MIT Press, 1960.

Reece, Gregory L. "Language Games, Forms of Life and Conceptual Schemes: Wittgenstein, Davidson, and Religious Belief". *Sophia* 41/2 (2002), 39–59.

Siebelt, Frank, and Alexander Ulfig. "Introduction: On Donald Davidson's Philosophy, Language, Mind and Epistemology". *On Donald Davidson's Philosophy*. ed. Gerhard Preyer et al. vii–xx. Boston: Boston University, 1994.

Tolman, Edward C. "Cognitive Maps in Rats and Men". *Psychological Review* 55/4 (1948), 189–208.

Wittgenstein, Ludwig. *Philosophical Investigations*. Translated by G. E. M. Anscombe. Oxford: Blackwell, 1953.